

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปรากฏการณ์ปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพเด็กด้านพัฒนาการ โภชนาการ และการเจ็บป่วยซึ่งเป็นปัญหาสำคัญต่อการพัฒนาเด็กเล็ก และที่จะทำให้เด็กได้มีโอกาสเติบโตอย่างมีคุณภาพ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาเด็กได้แก่สภาพครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยให้เด็กมีสุขภาพและพัฒนาการดี ส่งผลให้เด็กพร้อมที่จะเรียนรู้และเติบโตขึ้นอย่างมีลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งสังคมไทยในอดีต เป็นสังคมที่มีความสมดุลในชีวิต มีความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ฉะนั้นความยากจนซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่ทำให้เกิดความอดอยาก ขาดแคลน จึงเกิดขึ้นไม่รุนแรง นอกจากนี้ผลผลิตก็เกิดจากวิถีเกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งเน้นความเจริญเติบโตภาคเศรษฐกิจ และพาณิชย์ ระหว่างประเทศ ประกอบกับการพัฒนาด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม โดยมุ่งการเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าจะก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพอนามัย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างรวดเร็วของสังคมปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจเป็นผลให้สภาพครอบครัว สังคมและวัฒนธรรมไม่เอื้อต่อการพัฒนาการของเด็ก ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุที่เกิดขึ้นทำให้เกิดวัฒนธรรมด้านวัตถุนิยมค่านิยมที่ คือ ความสะดวกสบาย ที่สามารถหาซื้อได้ด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังเกิดภาวะการเคลื่อนย้ายแรงงานในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจที่สูงขึ้น จึงทำให้เกิดสภาพครอบครัวที่ล่มสลาย ชุมชนที่มีหมู่บ้านเป็นเครือญาติหมดไป มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว ซึ่งมีลักษณะหลากหลาย เช่น บางครอบครัว มีพ่อแม่ ลูก บางครอบครัวมีเฉพาะเด็กกับคนแก่ บางครอบครัวมีเพียง พ่อ ลูก หรือแม่ ลูก ฉะนั้นเด็กจึงถูกทอดทิ้งมากขึ้น นอกจากนี้ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมยังทำให้เกิดความเครียดในครอบครัวที่มีภาวะเศรษฐกิจไม่ดี ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมากมายแม้กระทั่งครอบครัวที่มีเศรษฐกิจดีก็ยังคงเกิดความเครียดจาก ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม และทำให้หลายครอบครัวล่มสลาย อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กที่สำคัญคือ พันธุกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวเด็กมา และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือ

ควบคุมได้ รวมทั้งปัจจัยด้านการเลี้ยงดูซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะเอื้ออำนวยให้เด็กมีโอกาสเติบโต เป็นผู้ใหญ่ ที่สมบูรณ์เต็มศักยภาพ

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นใน หมู่บ้าน ตำบล เพื่อส่งเสริมพัฒนาเด็กให้ได้รับการเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาอย่างถูกต้องตามวัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งการดำเนินงานได้ยึดหลักความ ต้องการและความพร้อมของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยกรมการพัฒนาชุมชนจะให้การสนับสนุน ในด้านวิชาการและงบประมาณ ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน รวมทั้งการฝึกอบรมผู้ดูแล เด็ก (ผดค) และคณะกรรมการพัฒนาเด็ก (กพด) เพื่อให้บุคคลเหล่านั้น สามารถปฏิบัติงาน ได้อย่าง มีประสิทธิภาพ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2528) ฉะนั้นแนวทางการพัฒนาเด็กของ กรมการพัฒนาชุมชน จึงเป็นการวางฐานการพัฒนาเด็กเล็ก และเป็นการเตรียมความพร้อม อย่างไร ก็ตามการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทั้งระบบ ซึ่งไม่สามารถแยกศูนย์พัฒนา เด็กเล็กให้ดำเนินการโดยลำพังได้ ดังนั้น การพัฒนาการของเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงขึ้นอยู่กับ การสอดประสานระหว่าง สภาพของครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนนโยบายการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จังหวัดแพร่ได้มีการพัฒนาเด็กเล็ก โดยการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 145 แห่ง ซึ่ง มีเด็กเข้ารับบริการ จำนวน 5,472 คน และมีผู้ดูแลเด็ก จำนวน 234 คน (สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดแพร่, 2539) จากการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ผ่านมา พบว่านโยบายของหน่วยงานใน การสนับสนุนการทำงานของศูนย์ไม่แน่นอน มีการสนับสนุนต่างกัน นอกจากนี้การนิเทศติดตามของ เจ้าหน้าที่ของรัฐยังขาดความต่อเนื่อง และขาดระบบการติดตามที่เหมาะสม ผู้ปกครองเด็กบางส่วนมี ฐานะยากจนมักจะหลีกเลี่ยงการจ่ายค่าบำรุง และส่งเด็กเข้าร่วมบริการไม่สม่ำเสมอ และยังพบว่าคณะกรรมการพัฒนาเด็ก กรรมการหมู่บ้านไม่มีส่วนร่วมในการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเท่าที่ควร ปัญหา ด้านสุขภาพของเด็กเล็ก ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กพบว่า โรคขาดสารอาหารโปรตีน และแคลอรี โรคโลหิต จางจากการขาดธาตุเหล็ก โรคขาดสารไอโอดีนและโรคติดเชื้อ มีอัตราป่วยและอัตราตายสูง ตลอดจน การพัฒนาการด้านสติปัญญาและความสามารถพื้นฐานช้ากว่าเด็กในเขตเมือง ดังนั้น สำนักงานพัฒนา ชุมชนจังหวัดแพร่ จึงได้จัดโครงการประกวดการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อยกระดับและส่งเสริม การพัฒนาเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยศูนย์ที่ชนะเลิศการประกวดระดับจังหวัด ประจำปี พ.ศ. 2539 ได้แก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ซึ่งในปัจจุบันมีเด็กมารับบริการ จำนวน 37 คน เป็นชาย 17 คน หญิง 20 คน มีผู้ดูแลเด็กที่ผ่านการอบรมตามหลักสูตร จำนวน

3 คน ด้วยเหตุผลต่างๆดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการพัฒนาเด็กเล็ก ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อน จังหวัดแพร่ ซึ่งชนะเลิศการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กระดับจังหวัด ในฐานะที่มีกระบวนการพัฒนาเด็กเล็กอย่างเป็นองค์รวม

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเด็กเล็กที่มีผลต่อการพัฒนาเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามนโยบาย กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบว่า การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อน ซึ่งเป็นหมายของพัฒนาจะต้องมีองค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอนามัย กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ และเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก ตลอดจนการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและประชาชน
2. ได้ทราบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องมีส่วนต่าง ๆ ที่เพียงพอ และตรงกับวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก และการจัดบริการด้านอาหารกลางวัน อาหารเสริมของเด็ก โดยส่งผลต่อภาวะโภชนาการของเด็กทำให้สุขภาพอนามัยของเด็ก ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อนสมบูรณ์ แข็งแรง
3. ผลจากการดำเนินการพัฒนาเด็กของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อน ที่เกิดจากการทำงานที่สอดประสานของหลายๆฝ่าย การยอมรับ และการสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนทำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการศึกษา

เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อน ซึ่งเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ชนะเลิศการประกวดระดับจังหวัด ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยศึกษากระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1. นโยบายการพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. ลักษณะทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. องค์กรภาครัฐ/เอกชน

4. สังคม
5. เศรษฐกิจ
6. วิถีชีวิต/วัฒนธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการพัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง รูปแบบการดำเนินงานพัฒนาเด็กเล็กซึ่งประกอบด้วย นโยบายการพัฒนาเด็ก นโยบายการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความสัมพันธ์ของครอบครัว วิถีชีวิต วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการสนับสนุนองค์กรภาครัฐ/เอกชน

ผู้ดูแลเด็ก หมายถึง ผู้ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความรู้จบการศึกษาภาคบังคับ เป็นชายหรือหญิง อายุระหว่าง 18-45 ปี มีลักษณะผู้นำ สุภาพอ่อนโยน รักเด็ก มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์และได้รับการฝึกอบรมการเลี้ยงดูเด็ก

ปัจจัยนำเข้า หมายถึง ความเหมาะสมและความพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็น ในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ ทักษะของการปฏิบัติบุคลากรที่เหมาะสม ทรัพยากรที่เพียงพอ สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก

ผลที่เกิดจากโครงการ หมายถึง ภาวะสุขภาพเด็กเล็กประกอบด้วย ด้านโภชนาการ ด้านพัฒนาการ และภาวะการเจ็บป่วย

ภาวะโภชนาการ หมายถึง การประเมินความเจริญเติบโตของร่างกาย โดยวิธีการชั่งน้ำหนัก ต่ออายุและส่วนสูงต่ออายุ เปรียบเทียบตามเกณฑ์ ของกระทรวงสาธารณสุข

พัฒนาการ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาตามอายุของเด็ก โดยเปรียบเทียบเกณฑ์ ของกระทรวงสาธารณสุข

ภาวะการเจ็บป่วย หมายถึง การเจ็บป่วยด้วยโรคที่ไม่สามารถป้องกันด้วยวัคซีน

องค์กร หมายถึง หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) องค์กรการกุศล มูลนิธิ สมาคม ที่สนับสนุนการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง สถานที่ชุมชน ชาวบ้านหรือหน่วยงานช่วยกันจัดตั้งขึ้นเพื่อรับเลี้ยงดูเด็กวัย 2-6 ปี ในช่วงกลางวัน และเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

เด็กเล็ก หมายถึง เด็กที่มีอายุระหว่าง 2 - 6 ปี ที่อาศัยอยู่ในชนบทซึ่งเข้ารับการศึกษและอบรมเลี้ยงดูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การปฏิบัติต่อตัวเด็กของผู้ดูแลเด็ก ได้แก่ การส่งเสริมด้านโภชนาการด้านพัฒนาการและการดูแลสุขภาพของเด็ก

การบริหารจัดการ หมายถึง การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การควบคุม การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประกอบด้วย สภาพครอบครัว องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้ดูแลเด็ก เศรษฐกิจ วิถีชีวิต/วัฒนธรรม

ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาเด็ก ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย นโยบายการพัฒนาเด็ก การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร